

Ніколенко М. О.,
аспірант

Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України

СИСТЕМА КОРПОРАТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ, ЩО РЕАЛІЗУЮТЬСЯ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Анотація. Стаття присвячена питанню визначення ролі категорії «корпоративний інтерес» в ході укладання корпоративних договорів, окресленню кола носіїв зазначеного інтересу і визначенню того, яку роль вони відіграють при укладанні досліджуваного договору. Автором наголошено на методологічній значущості та особливій науковій цінності досліджуваної категорії в юридичній науці, оскільки не всі з корпоративних інтересів можна і необхідно відображати в нормах корпоративного законодавства, але, при цьому, кожен окремих з них може впливати на виникнення, зміну чи припинення корпоративних відносин та відносин, що з ними пов'язані. Обґрунтовано, які учасники відносин в корпоративній сфері є носіями корпоративних інтересів, а які керуються інтересами, зазначено різницю між названими типами інтересів, їхній взаємозв'язок. Наголошено на «генетичному» зв'язку корпоративного права та корпоративного інтересу. У статті систематизовано коло інтересів, які впливають на визначення умов корпоративного договору, на основі класифікації за особою-носієм. Наголошено, що на визначення умов корпоративного договору впливають безпосередні та опосередковані інтереси учасників відносин в корпоративній сфері. Носіями безпосередніх корпоративних інтересів є учасники господарського товариства, опосередковані інтереси в корпоративній сфері притаманні третім особам (кредиторам, контрагентам тощо) та самому господарському товариству, яке, у свою чергу, є носієм загального інтересу в корпоративній сфері. Автором наголошено на неможливості отожднення зазначеного загального інтересу із сукупністю всіх інтересів учасників господарського товариства.

Ключові слова: корпоративний договір, корпоративний інтерес, інтерес у корпоративній сфері, загальний інтерес господарського товариства.

Постановка питання. В умовах активізації господарсько-правових досліджень, пов'язаних з проведенням корпоративної реформи 2017-2018 років, наукову цікавість викликає поняття «корпоративний інтерес», яке, попри об'ємний масив науково-теоретичних напрацювань в корпоративному праві, завжди потрапляло в поле зору науки дещо дотично. Та методологічну роль цієї категорії складно переоцінити, оскільки, з одного боку, вона є рушієм для реалізації корпоративних відносин (щодо цього більш ніж століття тому влучно висловився Г.Ф. Шершеневич, зазначивши, що відносини, позбавлені інтересу, не створюють права, а, відповідно, і не мають юридичного значення [1, с. 82]), а з іншого, – сукупність інтересів є системоутворюючим фактором при створенні господарських товариств, в ході функціонування якого і реалізуються корпоративні інтереси, об'єктивуючись у корпоративні відносини.

Мета статті. Проведене дослідження націлене на визначення ролі корпоративних інтересів при укладанні корпоративного договору та їх систематизацію за критерієм особи-носія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративний інтерес нерозривно пов'язаний з корпоративними правами, фактично він втілюється в них, знаходить своє об'єктивне відображення. Корпоративні права виникають і розвиваються внаслідок диференціації корпоративних інтересів, у зв'язку з необхідністю їх розмежування, реалізації та захисту. Корпоративний інтерес по суті є змістовою характеристикою корпоративних прав, способи реалізації яких і є способами реалізації корпоративних інтересів, оскільки інтереси та права пов'язані між собою «генетично» [3, с. 8–9].

Що ж стосується систематизації корпоративних інтересів, найчастіше їх класифікують за змістом, – відповідно до сутності корпоративного права з яким окремих інтерес корелює; за носієм-учасником відносин в корпоративній сфері – на індивідуальні (інтереси засновника, учасника, акціонера) та загальні (інтереси господарського товариства) [4, с. 112]; а також в науці господарського права дискутується їх класифікація відповідно до етапів створення господарського товариства, обґрунтована О.А. Кочергіною [5, с. 91].

У цілому зазначені критерії класифікації є виправданими за деяким уточненням. Так, у зв'язку з генетичною спорідненістю інтересу та права, носіями корпоративного інтересу представляються носії корпоративних прав, якими відповідно до законодавства України є особи, частки яких визначаються у статутному капіталі (майні) господарської організації (ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України (далі –ГК України)). Із цієї позиції, говорити про приналежність власне корпоративних інтересів особам, які не володіють корпоративними правами, не доводиться, тому класифікація досліджуваного інтересу за носієм є лінійною – носієм останнього може бути лише учасник господарського товариства, акціонер. Інтереси органів товариства, самого товариства як юридичної особи ми пропонуємо називати не корпоративними, а інтересами в корпоративній сфері; власне, як і відносини, що складаються в господарському товаристві між його органами чи між ними та учасниками (носіями корпоративних прав), слід окреслити як відносини в корпоративній сфері, тоді як, відповідно до чинного законодавства, власне корпоративні відносини виникають, змінюються та припиняються лише щодо корпоративних прав, носіями яких є учасники господарського товариства (ч. 3 ст. 167 ГК України).

Також дискусійним є питання наявності корпоративного інтересу у засновників господарського товариства, оскільки цілком очевидно, що на етапі його створення

(до моменту державної реєстрації та поділу статутного капіталу на частки) право на володіння корпоративними правами у засновників ще не виникає. Останнє може належати лише учасникам товариства після проходження процедури державної реєстрації юридичної особи. На зазначеному етапі приватні (індивідуальні) інтереси засновників полягають, насамперед, у погодженні умов установчого договору товариства (зокрема визначення кількості, типу та класу акцій, що підлягають придбанню кожним засновником акціонерного товариства, їх номінальної вартості тощо) та дотриманні всіх законодавчо передбачених реєстраційних процедур, – зазначені інтереси за своєю природою не є корпоративними, а лише породжують їх, і мають також визначатися як інтереси в корпоративній сфері.

Підводячи проміжний підсумок, зазначаємо, що носієм корпоративних інтересів можуть бути лише суб'єкти корпоративних відносин: учасники (акціонери) господарського (акціонерного) товариства, особи, які, відповідно до чинного законодавства, можуть володіти корпоративними правами пропорційно їх участі в статутному капіталі. Засновники товариства, його органи, саме товариство та треті особи є носіями інтересу в корпоративній сфері. Із окресленого витікає, що корпоративний інтерес та інтерес в корпоративній сфері не є тотожними поняттями та співвідносяться як частина і ціле, тобто корпоративні інтереси є групою інтересів в корпоративній сфері, виокремленою відповідно до їх носіїв-учасників господарського товариства, акціонерів.

Оскільки будь-який інтерес невіддільний від особи носія, визначення системи інтересів, що можуть бути відображені в корпоративному договорі, потребує окреслення кола осіб, які, за чинним законодавством України, мають право бути сторонами відповідного договору.

Відповідно до положень ст. 7 Закону України (далі – ЗУ) «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 року, корпоративний договір укладається між учасниками товариства. Така позиція, на наше переконання, є виправданою, оскільки, по-перше, чітко визначає коло суб'єктів, що можуть бути сторонами корпоративного договору, укладеного в товаристві з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) (товаристві з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ)), по-друге, відповідає попередньо обґрунтованому підходу, що корпоративний інтерес генетично невіддільний від корпоративного права, носієм якого є учасник господарського товариства, який, як зазначалося, може бути стороною досліджуваного договору.

Стаття 26-1 ЗУ «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року, визначаючи поняття договору між акціонерами, передбачає можливість його укладання між акціонерами-власниками простих та привілейованих акцій, що, знову ж таки, свідчить на користь того, що зазначений договір направлено на реалізацію та захист інтересів учасників (акціонерів) такого товариства.

Досліджуючи сутність і зміст системи корпоративних інтересів, слід вказати на її внутрішні різноманітності. Так, як сама по собі категорія інтересу є загальнонауковою, то і індивідуальні корпоративні інтереси у своїй багатоманітності можуть формувати видову класифікацію, поділяючись на:

- а) правові;
- б) економічні [5, с. 95].

Серед *правових індивідуальних корпоративних інтересів* виокремлюються дві групи:

а) пов'язані з діяльністю товариства: інтерес ефективної участі в управлінні діяльністю товариства; інтерес концентрації та управління капіталом з метою його ефективного, прибуткового використання; інтерес оптимізації корпоративного управління та контролю через розподіл управлінського впливу; інтерес отримання контрольного пакету акцій; інтерес мінімізації управлінських ризиків шляхом налагодження ефективного впливу на діяльність товариства, зокрема його органів; інтерес побудови партнерських відносин між учасниками товариства на фідучіарній основі; інтерес попередження корпоративних конфліктів, корпоративних спорів зокрема та господарських спорів з контрагентами загалом; інтерес збереження цілісності господарського товариства, стабільності здійснення ним господарської діяльності;

б) пов'язані з припиненням діяльності товариства: інтерес, пов'язаний з легкістю та короткотривалістю відповідних процедур припинення господарської діяльності; інтерес щодо забезпечення здійснення ліквідації чи реорганізації на максимально вигідних для учасника умовах; інтерес збереження ділової репутації суб'єктом господарювання у разі реорганізації господарського товариства.

До економічних індивідуальних корпоративних інтересів варто віднести: інтерес в гарантованому отриманні стабільно зростаючого прибутку від господарської діяльності товариства; інтерес інвестиційної привабливості, що полягає у підвищенні цікавості кредиторів, чи інших інвесторів, до діяльності господарського товариства з метою збільшення його матеріальної бази; інтерес забезпечення цілісності капіталу або ж споріднений інтерес ефективного розподілу капіталу при ліквідації чи реорганізації господарського товариства; інтерес утримання певних позицій на ринку відповідних товарів та послуг при реорганізації господарського товариства, у разі, якщо особа залишається учасником товариства- правонаступника; інтерес визначення конкурентних умов діяльності на ринку у разі виділу чи поділу господарського товариства; інтерес максимального збереження власної ліквідаційної квоти.

Із наведеного вище очевидно, що ключовими та безпосередніми інтересами, які виступають передумовою виникнення, зміни чи припинення договірних корпоративних відносин, вбачаються індивідуальні корпоративні інтереси учасників (акціонерів) господарського товариства. Але вивчення провідної світової практики із зазначеного питання свідчить, що на визначення умов корпоративних договорів впливають не лише *безпосередні* індивідуальні корпоративні інтереси, а й *опосередковані* інтереси в корпоративному секторі. Зокрема, йдеться про інтереси третіх осіб – інвесторів, кредиторів, – для яких ефективна діяльність господарського товариства є запорукою виконання ним взятих на себе зобов'язань. Також у науці піднімається питання урахування інтересу самого товариства в ході укладання корпоративних договорів.

Аналізуючи роль та ступінь впливу *опосередкованих* інтересів на умови корпоративного договору між учасниками господарського товариства, необхідно зазначити, що:

- а) носії зазначених інтересів не можуть бути, відповідно до чинного законодавства, сторонами досліджуваного договору;
- б) зазначені інтереси не є корпоративними, оскільки, знову ж таки, їх носії не мають корпоративних прав;

в) певну зацікавленість у вигідності окремих умов корпоративного договору (особливо щодо порядку ліквідації чи реорганізації господарського товариства) як треті особи, так і саме товариство в особі органів чи трудового колективу, очевидно, мають.

На користь останньої тези свідчить той факт, що в деяких країнах (США, Великобританія) саме товариство, чи то треті особи, найчастіше банки-кредитори, відповідно до корпоративного законодавства, можуть бути сторонами корпоративного договору.

До опосередкованих інтересів, що можуть бути враховані при укладанні корпоративного договору, в корпоративному секторі відносяться:

а) інтереси третіх осіб;

б) загальний інтерес господарського товариства.

Інтереси третіх осіб при укладанні корпоративного договору. Ефективне корпоративне управління не обмежується лише відносинами учасників господарського товариства між собою та його органами, а й передбачає урахування інтересів та активну співпрацю із заінтересованими особами, які мають законний інтерес у діяльності суб'єкта господарювання корпоративного типу (споживачами, кредиторами, контрагентами, державою, громадськістю тощо). Це пов'язано з тим, що підприємство корпоративного типу не може існувати незалежно від суспільства, в якому воно функціонує, і кінцевий успіх його діяльності залежить від внеску всіх заінтересованих осіб. Для забезпечення ефективної діяльності товариства, попередження конфліктів корпоративне управління (як система відносин між учасниками товариства, а також між ними та його органами) має бути направлено на збалансування та врахування інтересів не лише учасників, а й третіх осіб – кредиторів, контрагентів тощо.

До інтересів, що *опосередковано* можуть впливати на умови корпоративного договору, відносяться: інтерес кредиторів щодо можливості застосування видів забезпечення виконання зобов'язань; інтерес кредиторів до наявності уставного капіталу товариства на випадок необхідності стягнення його боргу; інтерес контрагентів та кредиторів до публічності даних та процедур у разі припинення діяльності господарського товариства; інтерес кредиторів щодо дотримання черговості задоволення вимог останніх у разі припинення діяльності товариства.

Зазначимо, що у корпоративному договорі безпосередньо об'єктивуються волевиявлення лише його сторін, але в складно структурованому корпоративному просторі учасники товариства, укладаючи досліджуваний договір, повинні нести певну репутаційну відповідальність перед трудовим колективом, контрагентами тощо, особливо щодо умов, які стосуються припинення діяльності господарського товариства, його ліквідації чи реорганізації.

Загальний інтерес господарського товариства при укладанні корпоративного договору. Питання наявності та визначення змісту загального інтересу господарського товариства неодноразово підіймалося в ході наукової дискусії. Коло інтересів, носієм яких вважають саме товариство, називають корпоративними інтересами товариства. Попередньо зазначалося, що носієм корпоративних інтересів може бути лише носій корпоративних прав, яким, відповідно до чинного законодавства, є учасник, акціонер товариства. Тому застосування кате-

горії «корпоративні інтереси» до господарського товариства, як його носія, вважаємо не виправданим, на противагу пропонуємо вести мову про *загальні інтереси господарського товариства в корпоративній сфері*.

Серед науковців, що досліджують корпоративно-правову проблематику, немає одностайної позиції щодо того, чи є господарське товариство носієм власних, унікальних інтересів. Так, Ю.М. Жорнокуй стоїть на тому, що говорити про наявність у господарського товариства власних інтересів не доводиться, оскільки так званий інтерес товариства є нічим іншим, як сукупністю інтересів його учасників [6, с. 93]. У свою чергу, О.Р. Кібенко наголошує на наявності у товариства власних загальних інтересів [7, с. 288]. Д.В. Гуров та Н.Р. Гоцька вважають, що збалансована взаємодія загально- та індивідуально корпоративного інтересу призводить до нормального урівноваженого функціонування як окремої корпорації, так і ринкового механізму загалом [8, с. 60].

Також, слід звернути увагу на те, що зазначене питання вирішувалося на рівні найвищого органу конституційної юрисдикції. Так, у 2004 році Конституційний Суд України у рішенні по справі за конституційним поданням 50 народних депутатів щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес), дослідивши питання співвідношення та взаємозв'язку категорій «охоронюваний законом інтерес акціонера» та «охоронюваний законом інтерес акціонерного товариства», визначив, що легітимний інтерес акціонерного товариства не є простою сукупністю законних інтересів його акціонерів. Індивідуальні інтереси останніх, як правило, відрізняються суперечливістю, а нерідко й конфліктністю, оскільки спрямовуються на пошук і використання, або створення, шляхів і засобів для задоволення різних за обсягом і змістом потреб, та відрізняються різними мотивами у таких бажаннях і прагненнях. Не можуть бути завжди тотожними інтереси власника однієї акції та інтереси держателя контрольного пакету акцій, лабільні інтереси міноритарного (дрібного) акціонера, стратегічні інтереси акціонерного товариства у цілому тощо.

У більшості випадків легітимні інтереси акціонерного товариства формулюються його вищими органами і захищаються в суді не окремим акціонером, індивідуальні інтереси якого можуть суперечити як інтересам інших акціонерів, так і законним інтересам усього товариства, а правлінням, чи іншими спеціально уповноваженими на це виконавчими органами останнього. На такі органи, особливо на спостережні ради акціонерних товариств, покладається і захист індивідуальних інтересів акціонерів.

Попри те, що зазначена позиція Конституційного суду України була висловлена більше 15 років назад, на наше переконання вона є влучною та об'єктивно обумовленою. Ми відстоюємо позицію, що інтереси господарського товариства існують як самостійний вид інтересів в корпоративній сфері, але вони не завжди тотожні сукупності інтересів учасників самого товариства, на чому і наголошує Конституційний суд у відповідному рішенні. Хоча, аналізуючи наведений текст, варто додати, що характер загального інтересу господарського товариства все ж таки є комплексним і має певну публічну компоненту, що слід окреслити, визначаючи правову природу загального інтересу господарського товариства, так:

а) інтереси учасників товариства не завжди є однорідними. Це напряму пов'язано з тим, що об'єм внеску учасників господарського товариства у його статутному капіталі може відрізнятися принципово, – чи то учасник є власником контрольного пакету акцій, чи то він є міноритарним акціонером. Очевидно, що інтереси таких учасників не завжди співпадатимуть;

б) загальний інтерес товариства, все ж таки, характеризується комплексністю, оскільки, залежно від змістовного наповнення того чи іншого інтересу, його можуть формувати інтереси груп учасників, органів товариства і навіть трудового колективу. Такий інтерес є похідним від сукупності інтересів різних учасників відносин в корпоративній сфері;

в) господарські товариства (навіть ті, що є юридичними особами приватного права) є носіями загального інтересу з публічним компонентом, оскільки деякі загальні інтереси товариства дотично корелюють з публічними інтересами держави в корпоративному секторі. Зокрема, йдеться про загальний інтерес господарського товариства щодо збереження високого рівня зайнятості на підприємстві чи дотримання законності при здійсненні публічних процедур в ході здійснення ним господарської діяльності.

Серед загальних інтересів господарського товариства можна виокремити: довготривалий стабільний комерційний успіх; покращення економічних показників господарської діяльності товариства; збереження конкурентних позицій на ринку певних товарів або послуг; інтерес збереження високого рівня зайнятості на підприємстві; інтерес дотримання законності при виконанні всіх публічних процедур, що супроводжують господарське товариство, в ході здійснення ним господарської діяльності.

У цілому, загальні інтереси господарського товариства збігаються з окремими інтересами його учасників, але твердження про те, що загальний інтерес товариства є сукупністю інтересів всіх учасників, є не виправданим, оскільки останні інколи можуть не співпадати, а в деяких випадках – конфліктувати.

Висновки. Підводячи підсумок дослідження ролі та системи інтересів при формалізації та укладення корпоративного договору, зазначимо, що співвіднесення інтересів до їх збалансованого стану, – це не про їх постійну, стабільну рівновагу. Це про оптимальну взаємовідність умов для носіїв інтересів, про відповідність їх одній групі. Так, урівноважені за допомогою корпоративного договору індивідуальні корпоративні інтереси мають бути збалансовані з загальним інтересом товариства, що призведе до його ефективної господарської діяльності, як елементу розвиненої господарської системи суспільства, розвиток та функціонування якої є публічним інтересом держави.

Література:

1. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права : в 2 т. Москва, 1915. Т. 2. С. 82.
2. Спасибо-Фатеева І.В. Акціонерне товариство як акумуляція, синтез та суперечність інтересів. *Право України*. 1999. № 12. С. 44–48.

3. Иванец Г.И. Право как нормативное выражение согласованных интересов : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. 21 с.
4. Франчук В.І. Корпоративна безпека: теоретичні засади: монографія. / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2009. 176 с.
5. Кочергина Е.А. Содержание организационно-правовых форм предпринимательских обществ: интересы, функции, правовые средства : монография. Харьков : «Основа», 2005. 236 с.
6. Жорнокуй Ю.М. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах : дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 / Харків. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 476 с.
7. Кібенко О.Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Харків, 2006. 527 с.
8. Гуров Д.В., Гоцкая Н.Р. Проблемы реализации и согласования индивидуального и корпоративного интереса. *Экономика: проблемы, решения и перспективы. Вестник университета*. 2016. № 6. С. 59–61

Nikolenko M. The system of corporate interests concerning with corporate agreements concluding

Summary. The article deals with determining the role of the corporate interest in the course of entering into corporate agreements. The author defines the circle of carriers of the indicated interest and determining what role they play in the conclusion of the mentioned contract. The author also emphasizes the methodological importance and special scientific value of the studied category in legal science, since not all corporate interests should be reflecting in the rules of corporate law, but each of them can influence the emergence, change or termination of corporate relations and relations related to them. It is substantiated the participants in the corporate field who are the bearers of corporate interests, and which are guided by interests in the corporate sphere, the difference between the indicated types of interests and their relationship is also indicated. It is emphasized the “genetic” link between corporate shares and corporate interest. The article systematizes the range of interests that influence the definition of the terms of the corporate agreement, based on the classification by the carrier. It emphasized that the definition of the terms of corporate agreement influenced by the direct and indirect interests of the participants in the relations in the corporate field. The bearers of direct corporate interests are the members of the company; the indirect interests in the corporate field are inherent to third parties (creditors, counterparties, etc.) and the company itself, which in turn is the bearer of the general interest in the corporate field. The author emphasized the impossibility of identifying the general interest of the company with the totality of all interests of its members.

Key words: corporate agreement, corporate interest, interest in the corporate sphere, general interest of the company.